

SELYEMTENYÉSZTÉSI MOZGALMAK GYÖRÖTT

1771—1831 IG.

Irta: DR. NÉMETH AMBRUS.

A Magyarország déli részén III. Károly uralkodása elején megindult selyemtenyésztés szép sikerrel kecsegtette a magyar ipar ez ágát. Mária Terézia királynő ösztökélése következtében még nagyobb buzgalommal sürgette a magyar kormány a nyers selyem tenyésztésének felkarolását. Halomszámra kelnek s mennek szét az ország minden alkalmas vidékére a királyi rendeletek, a melyek nem győzik a selyemtenyésztésből az országra háramló nagy hasznot eléggé hangsúlyozni.

Győr város hatóságához — tudunkkal — 1768. év kora tavaszán érkezett az első intézvény, melyben a magy. kir. helytartótanács a királyi akarat tolmácsaként melegen ajánlja a selyemtenyésztés felkarolását. Verőceze megyét állítja követendő például, melyben — Sollenghi Károly¹⁾ selyemtenyésztési felügyelő jelentése szerint — Adamovich János alispánnak buzdítása és fáradozása következtében kiváló sikereket ért el a selyemtenyésztés terén. E sikerek hatása alatt arra hívja fel a helytartótanács Győr város hatóságát, hogy létesítsen szederfaiskolát, vessé be szedermaggal, neveljen szederfa-csemetéket, majd pedig a fiatal szederfákat ossza ki a város polgársága között, hogy azok idővel selyemhernyókat táplálhassanak, illetőleg selyemgubókat nyerjenek. Végül elvárja a helytartótanács a várostól, hogy intézkedéseiről s eredményükről időnkint jelentést tesz.²⁾ 1769. május 18-ikán ismét leír a helytartótanács és sürgetőleg szólítja fel Győr város hatóságát, tegyen jelentést arról, hogy eljárt-e a múlt évi utasítás szerint s van-e valami eredmény³⁾ Minthogy azonban a hatóság nem felelt, a helytartótanács december 28-ikán újra megsürgette a választ. A hatóság hallgatott. De a helytartótanács nem nyugodott s 1770. február 22-ikén megint ráírt a hatóságra, a mely végre megszólalt. 1770. február 28-ikán kelt válaszában imígyen szól a város: Győr város lakossága iparral, kereskedéssel, vagy egyéb munkával foglalkozik. Elvértve akadnak oly egyének is, akik selyemhernyót tartanak s táplálnak, de a nyert selymet

1) V. ö. a *Szemle* 1895. évi 160. és 161. lapját.

2) Győr város levéltára: Helytartótanácsi intézvények (rendeletek) 1768 : 1888. sz.

3) U. o. 1769 : 2011.

saját házi szükségletükre fordítják. Ami a helytartótanácsnak abbeli fel-szólítását illeti, hogy a hatóságnak szederfa-ültetésre és nevelésre is gondja legyen, e tekintetben a hatóság úgy intézkedett, hogy a küszö-bön levő tavasszal külön kijelölt helyen nagy számban ültet szeder-fákat s mihelyt magjukat veheti, mind elveti, hogy semmi hiány se legyen szederfában. A hatóság — továbbá — buzdítani fogja a lakos-ságot a selyemhernyók beszerzésére s általában a selyemtenyésztés fel-karolására.¹⁾

Nemsokára (1770. márcz. 9.) a magy. kir. udvari kamarától ér-kezett intézvény, mely tudtul adja Győr város hatóságának, hogy Mária Terézia királynő mindenáron fel akarván virágoztatni a selyemtenyész-tést, ez irányban igen üdvös intézkedéseket tett. Mivel ugyanis a királynő rájött, hogy a selyemtenyésztéstől való idegenkedést az a körülmény-okozza, hogy a városi polgárság nem ért a szederfaültetéshez és a selyemhernyók kezeléséhez, azért a királynő úgy rendelkezett, hogy a selyemtenyésztésre alkalmas éghajlatú és talajú városok küldjenek rá-termett ifjakat Eszékre, a hol rendszeres iskolázással fogják őket szeder-faültetésre, nevelésre és szaporításra s a selyemhernyók kezelésére két éven át oktatni. A tanfolyam a közeli május hó elején nyílik meg.²⁾ A hatóság ez iratot tudomásul vette s nem tett semmit.

Annál jobban szorgoskodott a helytartótanács. 1770. ápr. 9-ikén kelt intézvényével újólág melegen ajánlja a szederfaiskola felállítását, hogy a selyemtenyésztőknek fát lehessen kiosztani. Legyen a faiskola víz mellett, hogy szükség esetén öntözni lehessen; kerítsék be s külön öre legyen.³⁾ Az 1771. máj. 27-iki helytartótanácsi intézvény újabb módot s eszközt ajánl a selyemtenyésztés ügyének előmozdítására: Tudatja a városi hatósággal, hogy Mertinger János pozsonyi kertésznek rövid idő alatt annyi szederfája lesz, hogy elláthatja az egész országot. Csemetéit osztályozva így adja el: az 1. osztályból 1000 darab ára 140 frt, a 2. osztályból 1000 drb 90 frt, a 3. oszt.-ból 1000 drb 50 frt; bőséges alkalom nyílik tehát szederfa-vételre. Egy-két hónap múlva új-ból utasítás érkezett a városához.⁴⁾

A városi hatóság mindezen célra-vezető utbaigazításokat és buz-dításokat bizonyos érzéketlenséggel s fásultsággal fogadta s ha még úgy hangsúlyozták is a kormány-leiratok, hogy időnként jelentést küldjön a selyemtenyésztés állapotáról, amig lehetett, húzta-halasztotta a választ. Végre mégis megszólalt, de akkor is csak kénytelenségből. Abból az

1) U. o. 2092, 2121.

2) U. o. Kamarai int. 1770:357.

3) U. o. Helyt. tan. int. 1770:2130.

4) U. o. 1771:2317, 2353.

alkalomból, hogy a magy. kir. kamara 1770. márcz. 9-ikén felszólította a várost, hogy küldjön egy alkalmas ifjut az eszéki előkészítő tanfolyamra, valami Széplaky János nevű fiatalember jelentkezett egészen a maga elhatározásából a kir. kamaránál. Széplaky kérvényében igen alkalmasnak mondja Győr területét megfelelő éghajlati és talajállapotánál fogva a selyemtenyésztésre s úgy beszél, hogy Győr területén már is szépen diszlik a szederfa. A kir. kamara 1771. szept. 20-ikán megküldte Győr városának Széplaky kérvényét s véleményt és felvilágosítást kért. A hatóság elég hamar okt. 16-ikán megadta a választ. Széplakynak — mondja a jelentés — Győr város talajbeli állapotáról s az itteni selyemtenyésztési állapotokról irt dicsérete csak azt bizonyítja, hogy nem ismeri Győr területét; szépszavú beszéde csak azért van, hogy bekerüljön az eszéki iskolába. A tényállás nagyon is máskép van. Először is nincs szükség Széplaky kitaníttatására, mert Győrött elég sok oly egyén van, aki tökéletesen ismeri a selyemtenyésztés mesterségét. Ami a selyemtenyésztés állapotát illeti, bizonyos igaz, hogy nincs meg a kívánt eredmény, de ennek meg van a maga oka. Győr területe ugyanis minden oldalról vízzel van környékezve; tehát nincs alkalmas száraz talaj. Mégis akadtak, a kik a folyó évben is üzték a selyemtenyésztést s nagy számmal táplálván selyemhernyókat, tetemes petekészletük van. Minthogy azonban az év legnagyobb része nedves volt s kora tavasztól nyár végéig áradások voltak s szoktak lenni majd minden évben, ezért az amugy is kevés számban levő szederfák elszáradtak, sőt mivel a szederfa-levél tulságos sok nedvességet szívott magába, a selyemhernyók is jobbára elpusztultak; a melyek pedig megmaradtak, jó táplálék hiányában, nem fontak olyan selymet, a münöt várni lehetett. Ez okoknál fogva a város nincs oly helyzetben, hogy valakit szükségesnek tartana az eszéki iskolába küldeni. Egyébaránt ha Széplaky még akarja tanulni a selyemtenyésztés mesterségét megteheti Győrött is, de ellátásáról gondoskodjék maga.¹⁾ Széplaky ügye megfordult Mária Terézia királynő előtt is, a ki megengedte neki, hogy Győrött saját költségén tanuljon.²⁾ Hogy azonban mi lett Széplakyyal, arról nincs adatunk.

Mint látjuk, nagyon keservesen indult meg Győrött a selyemtenyésztés. Egyik főoka mindenesetre a városi hatóság érthetetlen magatartása. Kézze-lábbal ellene van a selyemtenyésztésnek; elsorolja a talajállapotokat, áradásokat, a szederfában való hiányt, csakhogy bebizonyítsa, hogy képtelenség Győrött ez iparággal sikeresen foglalkozni. De

¹⁾ U. o. Városi fogalmazványok, 1771: 386.

²⁾ U. o. Kam. int. 1771: 386.

emellett megfeledeznek a következetességről is s azzal, hogy azt állítja, hogy Győrött is kimívelheti magát, aki akarja, a selyemtenyésztés mesterségében, nyilván megczáfolja saját állításait és bizony-bizony úgy mutatja be magát, hogy nem akart vesződni, fáradozni a selyemtenyésztés ügyével.

A nehézkesen induló győri selyemtenyésztésnek első gyümölcseiről hivatalosan 1771-ben értesülünk. De nem sok volt benne a köszönet. Az említett év derekán szolgáltatták be a polgárok a nyert gubókat Sollenghi Károly horvátországi állami selyemtenyésztési felügyelőnek. Azonban a gubók oly rosszak és silányak voltak, hogy az elsőrendű fajtából 10¹/₂ font után csak 1 font volt jó és tiszta, a másodrendű gubókból pedig csak 20, sőt 30 fontból került ki 1 fontnyi valamirevaló gubó. A helytartótanács ezért figyelmeztette a városi hatóságot, hogy lelkiismeretes és gondos kezelésre intse a polgárságot.¹⁾ E figyelmeztetést megismétli a kir. kamara is, majd meg a következő év elején a helytartótanács ösztökéli újra a várost s egyik is másik is a talajállapotokról kér jelentést. A városi hatóság azt felelte, hogy Győrött nem lehet sikert elérni, mivel a már említett akadályok folyton fenforognak.²⁾

1773-ban a kormány oly intézkedést tett, melynek az volt a célja, hogy a selyemgubó beváltását megkönnyítse és gyorsítsa. A helytartótanács Sollenghi felügyelő indítványára Pestet vagy Budát, Szegedet, Kanizsát, Egert és Győrt jelölte ki a beváltás központjául. A rendelet, mely ez intézkedést Győr városával tudatta, arra is felhívta a hatóságot, hogy a dolog iránt lépjen Sollenghivel érintkezésbe.³⁾ Ki volt Győrött a beváltás vezetésével megbízva, nyoma sincs; de, hogy a selyemtenyésztés folyt, kiténik abból, hogy a helytartótanács arra inti a győri hatóságot, hogy nagyobb gondja legyen a selyemtenyésztésre.⁴⁾

A selyemtenyésztés előmozdítására szolgáló rendelkezése volt Mária Terézia királynőnek az is, hogy az ország különböző vidékein államköltségen szederfaiskolákat állíttatott fel, a honnan a tenyésztők ingyen kaptak szederfát. Mindamellet is nehezen ment Győrött a selyemtenyésztés; a polgárság az ingyen kapott fákra sem fordított kellő gondot, miért is legnagyobbbrészt tönkrementek. Voltak olyan polgárok is, a kik tartottak ugyan szederfákat, de selyemhernyóval nem vesződtek, sőt a szederfa-levelet drágán adták el. A kir. kamara ezért figyelmeztette a hatóságot, hogy ügyeljen a szederfák jókarbantartására, a szederfalevél eladására vonatkozólag pedig szabály legyen, hogy a

¹⁾ U. o. Helyt. tan. int. 1771 : 2396.

²⁾ U. o. Kam. int. 1771 : 388. — Fogalm. 1771 : 388., 1772 : 2130.

³⁾ U. o. Helyt. tan. int. 1773 : 2587 és 2588.

⁴⁾ U. o. 1775 : 2791.

tulajdonosok egy fának a levele után 5—25 krajczárnál többet ne kérjenek.¹⁾

A győri selyemtenyésztés ügyében nagyobb lendület volt várható a kir. kamarának 1777. július 17-ikén kiadott rendeletétől. E kormányrendelet szerint Mária Terézia királynő kinevezi Győr, Mosony, Pozsony vármegyék selyemtenyésztési felügyelőjévé Erdélyi János tallósi felügyelőt, kinek fizetése az elsősorban említett megye után 100 frt, a második után 100 frt, a harmadik után pedig 200 frt leendő.²⁾ Közben a kormány nem mulasztja el az érdeklődést a selyemtenyésztés iránt ébren tartani. 1778-ban a kir. kamara meghagyja a városi hatóságnak, hogy az elmúlt évek eredményéről jelentést tegyen, s ezt elvárja a jövőben is.³⁾ Győr város hatósága jelentésében megint csak a régi hurokat pengette. A selyemtenyésztésnek — ugymond — nincs látszatja, aminek főképen az az oka, hogy a tenyésztők a gubókért oly csekély árt kapnak, hogy fáradságuknak épen nem felel meg. Azért jelenleg fölöslegesnek tartja a kimutatást, majd megteszi, ha a selyemtenyésztés föllendül. A kir. kamara e sovány jelentésből azt hüvelyezte ki s vetette szemére a hatóságnak, hogy a baj gyökere onnan ered, hogy a hatóság épen nem törődik e fontos iparággal, nem buzdítja a lakosságot s nem gondoskodik a szederfák szaporításáról. E mulasztást a hatóságnak helyre kell ütnie; állítson szederfaiskolát, neveljen benne elegendő számmal szederfákat, ossza ki a lakosság között, s általában járjon el a kormány utasítása szerint.⁴⁾

Hogy Győr lakosságában csakugyan meg volt a kedv a selyemtenyésztéshez, azt szépen mutatja a kormánynak egy újabb intézkedése. 1780. július 7-ikén — tehát 2 évre a városi hatóság kedvezőtlen jelentése után — így ír a kir. kamara Győr városához: Minthogy Győrben sokan mutatnak érdeklődést és buzgalmat a selyemhernyók táplálásához és a selyemtenyésztéshez, azért a királynő úgy intézkedett, hogy Győr város hatósága Erdélyi János felügyelőnek szakvéleményét meghallgatva a selyemhernyókat a házi pénztár költségén váltsa be, a gyűjtésükhöz szükséges üstökét s a gombolyításhoz való motólákat szerezzé be; e munka végzéséhez alkalmas helyiséget, gunyhót állíttasson fel, egyelőre takarékosági szempontból csak deszkából, fogadjon fel selyemgombolyításhoz értő nőket; a kész, legombolyított selymet pedig, fontját 7 frt 30 kron számitva, adja el magánvevőknek, vagy pedig a kir.

1) U. o. Kam. int. 1777: 503.

2) U. o. 1777: 4823.

3) U. o. 1778: 526 és 540.

4) U. o. 1779: 552.

kamarának: A befolyt pénzt a hatóság a házi pénztár költségeinek fődözésére fordítsa.¹⁾

A jó ügy ezuttal nem szenvedett késleltetést, a városi tanács késznek mutatkozott a kir. kamara utasításának végrehajtására, vagyis hozzáfogott a selyemgombolyító-gyár felállításának előmunkálataihoz. A munkálatot Erdélyi felügyelő vette kezébe. Letelepedett Győrben. A selyemgombolyító-gyár települ a majoroki régi sörház telepének használatlan részét szemelte ki. A városi tanács hathatósan támogatta; kivüle még Korkovány püspöki jogtanácsos fáradozott sokat a terv megvalósítása érdekében. Erdélyi a gombolyító-gyár felállítását úgy tervezte, hogy mellette mindjárt szederfaiskolát is létesít. A kir. kamara örömmel vette tudomásul a megindult mozgalmat s továbbra is buzdította a városi tanácsot.²⁾

Ezen kecsegtető előzmények után Erdélyi kész javaslattal lépett a városi tanács elé: Ő úgy látja, hogy Győrött valóban érdemes gombolyító-gyárt felállítani; ehhez pedig kényelmés, tágas raktáron kívül szükségesek: állványok, melyeken a gubókat kihülni és száradni széttergetik, továbbá egy rézüst s egy fejtógép, három leány, és pedig egy az üst mellé 15 kr napidíjjal legombolyítónak, kettő pedig a motóla mellé 9 kr napidíjjal, ezenkívül egy férfi 12 kr napidíjjal, gubószedéshez, favágáshoz s fűtéshez.³⁾ A város teljesítette Erdélyi óhaját, berendezte s felszerelte a selyemgombolyító gyárt, amely meg is kezdte működését.

Győr város selyemtenyésztési mozgalmában 1782-ben oly fontos lépés mutatkozott, mely ha megvalósul, elhatározó döntéssel lett volna a város anyagi helyzetének javítására s nagyot lendített volna az egész ország selyemiparának ügyén is. Az említett évben Beywinkler Ádám, osztrák selyemszövő-gyáros a magy. kir. kamaránál azzal a kérelmével jelentkezett, hogy hajlandó volna Győrött a régi sörházban 24 szövőgéppel selyemgyárat felállítani. A kir. kamara szívesen vette az ajánlatot s felszólította Győr város hatóságát, hogy adja át a sörházat Beywinklernek s mivel a gyár után a városnak nagy haszna lesz és Beywinkler kész a gyárba Győr város árvagyermekait tanulókul fölvenni, azért engedjen a város neki 3 évi adómentességet.⁴⁾ A város egyelőre csak azt felelte, hogy a sörház az óhajtott célra alkalmasnak látszik, de az adómentesség kérdésében még nem adhat választ.⁵⁾ Beywinkler erre megjelent Győrött, átvizsgálta a régi sörházat; de úgy, ahogy volt, nem találta

1) U. o. 1780: 566. és 568.

2) U. o. 1780: 576.

3) U. o. Győr város magán iratai. 1781: 376.

4) U. o. Kam. int. 1782: 617.

5) Győr város fogalmazványai, 1782: 617.

megfelelőnek, azonban kellő átalakítással használhatónak ítélte. Az ügy a külső tanács elé került, ahol mivel a városnak az elkészített költségvetés szerint 3281 frt s 48¹/₂ krt kellett volna befektetnie, azt határozták, hogy Beywinkler az első 3 évben annyit fizessen cenzusként, amennyit a jelzett összeg azon idő alatt kamatozna. Beywinkler ezt sokallotta, mire a tanács, tekintetbe véve, hogy a javítások között vannak olyan természetűek, melyeknek így is, úgy is meg kellene történniök s belekérülnének 773 frtba, nem 3282 frt s 48¹/₂ kr után, hanem 773 frt levonásával csak 2508 frtnak megfelelő kamatot, 150 frtot kért cenzusul. Beywinkler ebbe beleegyezett. Ezek után a győri hatóság a javításra szükséges összeg folyósításának engedélyezését kérte a kir. kamarától. A kir. kamara 1782. szept. 3-ikán kelt intézvényével megadta az engedélyt.¹⁾

Eddig szépen folyt a létesítendő selyemgyár ügye. De az osztrák érdekek mindent meghíúsított. Beywinkler 1783-ban a kir. kancellária által II. József császár elé terjesztette ügyét és segítséget kért a királyi kincstárból. De a császár azt írta a kérvényre: „A jelen körülmények között nem adhatok semmit a kincstárból a magyar ipar előmozdítására. Ha megszűnik az ok, megszűnik a következés is.“²⁾ A rideg császár határozat végleg elakasztotta a győri selyemgyár ügyét; többé szóba se került. Győzött a gyarmatpolitika!

Ezután tehát Győrött a selyemipar csak a selyemtenyésztés és gombolyítás szerény medrében folydogált tovább. A gombolyító-gyár első termékéről az 1779/80. évről a kir. kamarának benyújtott kimutatás nyujt tájékoztatást. Eszerint Győrött 1779/80-ban 240¹/₂ font selyemgubót vett át a város a tenyésztőktől fontját 40 krajczárral fizetve. Ebből, minthogy a kir. kamara számítása szerint 12 font közepes minőségű gubó után 1 font legombolyított selyemnek kelle kikerülnie, legalább is 20 font gombolyított selyem volt várható. Erdélyi felügyelő azonban csak 14 fontot jelzett; a különbözet tehát 6 font, mely árban 45 frtot tesz ki. Erdélyi eljárása tehát nem volt egyenes. A floret-selyemnél is kifogást tett a kir. kamara. Az e fajta selyemből 12 font gubó után ¹/₃ font szokott előállni; tehát a kimutatásban jelzett 240¹/₂ font gubó után 6²/₃ fontnak kellett volna esnie, de ez sem így történt. A Falopa-selyemről adott kimutatás sem felel meg a követelményeknek. 1781-ben a város 338¹/₃ font gubót váltott be a lakosságtól. Ez értékben 28 frtot tett volna ki, de a felügyelő 21¹⁰/₃₂ frtot tüntetett ki. Ezt is rovasul említi a kamara. A városi hatóság tudtára is adta mindezt Erdélyinek és igazolásra hívta fel, de Erdélyi rá sem hederített.³⁾

¹⁾ U. o. Kam. int. s hozzá csatolt fogalm, 621. Kam. int. 621.

²⁾ Marezali Henrik: Magyarország története II. József korában, I. 107.

³⁾ Győr város levélt. Kam. int. 1783; 641.

1782-ben a város összesen 143 frt árú legombolyított selymet adott el; és pedig Michl József győri polgárnak 4 lat fejtett selymet 1 frt 36 krajczárért, Strodl Ferencz bécsi polgárnak 12 font fejtett Orsolio-selymet (filirte Orsolio-Seiden) 138 frton, 1 font kefélt selymet a győri Orsólya-rendi apácáknak 4 frton 1783-ban a város eladott $3\frac{1}{2}$ font különböző-fajtájú legombolyított selymet 6 frt 30 kron; részletezve:

53	font	és	29	lat	finom	selymet;	fontját	$7\frac{1}{2}$	frtba	számítva	404	$17\frac{3}{4}$	frtért,
4	"	21	"	Falopa	"	"	4	"	"	"	18	$37\frac{1}{2}$	"
1	"	24	"	Duppion	"	"	3	"	"	"	5	15	"

Egyéb vevőknek eladott a város 13 font s $25\frac{7}{8}$ lat selymet, és pedig,

5	font	és	$25\frac{3}{4}$	lat	sodrott	floret-selymet,	6	frtjával,	$34\cdot 82\frac{10}{32}$	frtért
—	"	16	"	kefélt	"	"	4	"	2	—
2	"	$8\frac{3}{4}$	"	II. osztályú	"	"	3	"	$6\cdot 82\frac{11}{32}$	"
2	"	16	"	Peteloti	"	"	1	"	2	50
—	"	$23\frac{3}{16}$	"	Falopa	"	"	6	40	4	$63\frac{3}{4}$
1	"	$31\frac{3}{4}$	"	Duppion	"	"	$4\frac{1}{2}$	"	8	$96\frac{1}{4}$

A környékbelieknek eladott a város $68\frac{3}{4}$ lat petét, latját 1 frtba számítva, 68⁴⁵ frtért.

1785-ben a városnak következő selyemforgalma volt:

Fellner testvéreknek eladott 65 font és $17\frac{1}{8}$ lat (1783-ból megmaradt) lefejtett selymet; részletezve:

61	font	—	lat	Orsolio	selymet	à	$7\frac{1}{2}$	frtba	számítva	457	30	frtért
—	"	$11\frac{3}{8}$	"	Trama	"	"	7	"	"	2	40	"
1	"	$18\frac{1}{2}$	"	Falopa	"	"	4	"	"	6	$18\frac{10}{20}$	"
2	"	$19\frac{1}{4}$	"	Duppion	"	"	3	"	"	7	$48\frac{10}{20}$	"

Ugyanazon évben eladott a város (1784-ből megmaradt) 112 font és $29\frac{1}{2}$ lat selymet ugyanannak a cégnek; részletezve:

94	font	és	$28\frac{1}{2}$	lat	Orsolio	à	$7\frac{1}{2}$	frtba	számítva,	711	$40\frac{3}{4}$	frtért
13	"	9	"	Trama	à	$7\frac{1}{2}$	"	"	"	99	$36\frac{1}{2}$	"
—	"	$27\frac{1}{2}$	"	Falopa	à	4	"	"	"	3	$26\frac{1}{4}$	"
3	"	$28\frac{1}{2}$	"	Duppion	à	3	"	"	"	11	$40\frac{1}{2}$	"

Ezenkívül készletben volt még:

11 font és $4\frac{5}{8}$ lat kefélt selyem.

15 " " $10\frac{1}{2}$ " Peteloti selyem.

4 " " $13\frac{3}{8}$ " Vocati (Bocati) és Struzzi (Strazza) selyem.

3 " " $8\frac{3}{4}$ " sodrott selyem.

56 " " $4\frac{1}{4}$ " lefejtett "

4 " " $23\frac{5}{16}$ " mag-gubó és Struzzi floret.

3 " " $13\frac{9}{18}$ " Struzzi floret eladva.

E kimutatást Rapf János városi kamarás készítette s hozzácsatolta az 1779—1784-ig terjedő időközben felmerült kiadások összegét is, a mi kitesz 3509 frt és $1^{17}/_{20}$ krt. Ez összeget összehasonlítva a bevételekkel, kitűnik, hogy a város az említett időközben 1461 frt és $34^{17}/_{20}$ krajczárnyi deficizzel dolgozott.

A kimutatáshoz csatolt kísérő irat kiemeli, hogy a bevételek s kiadások közt levő kedvezőtlen különbözet világosan mutatja, hogy Győr városának a selyembubó- és gombolyító-gyár csak kárára van. Oka ennek az, hogy Erdélyi nem teszi meg kellőleg a dolgát. Mikor felelősségre vonták, akkor is csak arról beszélt, hogy lehetne a bajon segíteni. Baj, hogy Erdélyi igen drágán veszi a gubót s a legombolyításra nincs elég gondja. A hatóság nem tehet javító intézkedéseket, mert Erdélyi a várostól teljesen függetlennek tartja magát.¹⁾

1789. febr. 16-án kormányrendelet érkezett a városhoz, a mely meghagyja, hogy a hatóság irassa össze a selyemgombolyító-gyár eszközeit, készíttessen a még raktárban lévő s eladott selyemről kimutatást.²⁾ A város megtette.

A) Az eszközök és szerszámok jegyzéke.

Egy gombolyító sátor, mely javításra szorul.
 Egy körtemérleg, melyen a nehezék el van törve.
 Egy tojásdad alakú rézüst.
 Négy selyemgombolyító gép.
 Öt, igen elhasznált kanál.
 Három hasznavehetetlen orsó.
 Tizenhat használható orsó.
 Négy vas-kályhaajtó.
 Négy deszka-födél az üst fölé.
 Három deszka-ellenző.
 Négy vasrúd.
 Egy teljesen elhasznált milanói fésű.
 Egy fésű-asztal.
 Egy mérleg-asztal.
 Egy termoszlábakkal ellátott asztal.
 Két tábla a gubók osztályozására.
 Tíz támlás szék.
 Egy szekrény a selyem eltevésére.
 Egy sodrófa keményfából.

1) Győr város fogalm. 1789 : 161.

2) U. o.

Három régi hordó, egy régi fertályos sajtár, egy régi csöbör a hulladék-selyem beáztatásához és párolásához.

Egy vizes sajtár, két zséter, négy kisszék.

Három nagykosár gubóhordásra és osztályozáshoz.

Három kiskosár

Egy, vörösrézből készült serpenyő-mérleg.

Két, sárgarézből készült fontos mérlegrúd.

Négy darab selyemfonál-vezető vasrúd.

Hat vasból készült csavar-szeg.

Huszonhat nádcserény a gubók kitergetésére.

Selyemkészlet van 74 font és $21\frac{6}{16}$ lat Vocati és Struzzi selyem.

E leltározást Hajmel József városi kamarás, Polgáry József és Angster Antal tanácsosokból álló bizottság végezte 1789. febr. 26-án. Minthogy a kormány nemcsak a tényleges állapotok felől akart tájékozást szerezni, hanem összehasonlítást is akart tenni az előző állapotokkal, azért bekérte az 1785. nov. 19-től 1789. február haváig lefolyt selyemforgalomról is a kimutatást. (L. 11. old.)

1789. június 4-én a város rendeletet kapott a kir. biztosi (megyei) hivataltól, mely meghagyja, hogy táblázatos kimutatást adjanak be a Győr területén levő szederfáról. Ime a táblázat,¹⁾ melyet a hatóság összeállított:

Városrész	Kifejlett nagy fa	Közepes	Fiatal	Összesen
Belváros	4	24	40	68
Ujváros	61	119	214	394
Majorok	393	347	675	1415
Szabadhegy	83	24	85	212
	541	514	1014	2089

A kir. biztosi hivatal egyuttal arról is értesítette Győr várost, hogy a gombolyító gyár felsőbb rendeletből (Győr.) Szigetbe vándorol át. A gyár felállítására sürgős. Minthogy azonban az idő rövid arra, hogy az új gyárba üstöket és orsókat szerezzenek be, azért a város engedje egyidőre az ő szerszámaikat átvitetni. A város erre azt felelte, neki a dolog ellen nincs kifogása, de az üstöket nem szállíthatja át, mert úgy be vannak falazva, hogy kibontásukkor bizonyosan tönkre mennének.²⁾

¹⁾ U. o. Fogalm. 1789 : 473.

²⁾ U. o. 1789 : 161, 569.

B) Kimutatás az 1785—1789. időköz selyemforgalmáról.

	Selyem																Értéke	
	Fonálban								Kártolt				Nyers és párolt hulladék-selyem		Összesen			
	Finom		Falopa		Duppion		Florethból font motring		Bocati és Struzzi floret		Peteloti vagy Stumpa							
	font	lat	font	lat	font	lat	font	lat	font	lat	font	lat	font	lat	font	lat		
Az 1785. nov. 19-iki készletben maradt az 1783. és 1784-iki tenyésztésből...	—	—	—	—	—	—	4	2 ¹² / ₁₆	2	29 ⁵ / ₁₆	15	10 ⁸ / ₁₆	67	8 ¹⁴ / ₁₆	89	19 ⁷ / ₁₆	—	—
Az 1785-ben boldogult Karpfól beváltott 180 ³ / ₄ lathoz járult ...	7	26 ⁵ / ₁₆	1	16 ⁵ / ₆	—	18 ⁹ / ₁₆	—	—	—	—	—	—	7	12 ⁸ / ₁₆	17	9 ¹¹ / ₁₆	—	—
A jelzett készletből eladatott:	7	26 ⁵ / ₁₆	1	16 ⁵ / ₆	—	18 ⁹ / ₁₆	—	—	—	—	—	—	74	21 ⁶ / ₁₆	106	29 ² / ₁₆	—	—
Finomul font floret motring a frt 6'—	—	—	—	—	—	—	1	6 ¹⁰ / ₁₆	—	—	—	—	—	—	1	6 ¹⁰ / ₁₆	7	14 ¹ / ₂
Durvában „ „ „ „ 5'—	—	—	—	—	—	—	2	28 ² / ₁₆	—	—	—	—	—	—	2	28 ² / ₁₆	14	23 ³ / ₄
II. osztályu Struzzi floret „ „ 1'30	—	—	—	—	—	—	—	—	2	—	—	—	—	—	2	—	3	—
„ Bocati „ „ „ 3'—	—	—	—	—	—	—	—	—	29 ⁵ / ₁₆	—	—	—	—	—	—	29 ⁵ / ₁₆	2	45
Lefejtett finom fehér selyem „ „ 11'30	2	13 ³ / ₆	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	2	13 ³ / ₆	27	47
„ „ sárga „ „ „ 10'—	5	13	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	5	13	54	4 ³ / ₄
„ „ Falopa „ „ „ 5'—	—	—	1	16 ⁵ / ₁₆	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	1	16 ⁵ / ₆	7	33
„ „ Duppion „ „ „ 4'—	—	—	—	—	—	18 ⁹ / ₁₆	—	—	—	—	—	—	—	—	—	18 ⁹ / ₁₆	2	19 ¹ / ₄
„ „ Peteloti v. Stumpa „ „ „ 0'32	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	15	10 ⁸ / ₆	—	—	15	10 ⁸ / ₆	8	10 ¹ / ₂
	7	26 ⁵ / ₆	1	16 ⁵ / ₁₆	—	18 ⁹ / ₁₆	4	2 ¹¹ / ₁₆	2	29 ⁵ / ₁₆	15	10 ⁸ / ₆	—	—	32	7 ¹² / ₁₆	127	16 ³ / ₄

Az eladott rész a felső összegből levonva, marad 74 font és 21⁶/₁₆ lat készlet.

Július 5-én újra érkezett egy rendelet, mely a szigeti megyeházba rendeli a gyár átvitelét, illetőleg felállítását. A város újra azt felelte, átvihetnek mindent, de állítsanak a munkához embereket.¹⁾ A város e feleletekben, bár nem egész határozottan, kimutatta, hogy nem érzi magát kötelezve szerszámainak átadására. Erdélyi felügyelő azonban, a kinek kerületi központja ezentúl Sziget volt, mindenáron azon mesterkedett, hogy a győri gyári fölszereléseket egyszerűen foglalják le. Erdélyi 1790. márcz. 29-én a legfelsőbb helyig viszi az ügyet, panaszkodik, hogy a város nem adja át, illetőleg lefoglalta a szükséges szerszámokat.²⁾ A helytartótanács 1790. június 22-én felvilágosítást kért a várostól. A város július 16-án megadta a választ. A város — ügymond a felelet — a selyemgombolyításhoz szükséges szerszámokat idegen támogatás nélkül, teljesen saját házi pénztárából szerezte be s nem is több megyének avagy Erdélyi felügyelőnek a használatára, hanem a városi polgárság számára. Időközben sok pénzt kellett a szerszámok javítására fordítani. Ennélfogva nem lehet a várost arra kényszeríteni, hogy a sajátját más kerület számára átadja, sőt a város megtartja mindaddig, míg csak abban a helyzetben lesz, hogy a selyemtenyészést tovább is üzheti.³⁾ A helytartótanács azonban nem így gondolkozott. Augusztus 24-én kelt leiratával egyszerűen ráparancsolt a városra, hogy a szerszámokat haladéktalanul adja át, különben a hatóság tagjai lesznek felelősek s bűnhődni fognak.⁴⁾ A város erre, bár hangsúlyozta, hogy saját tulajdonának átadására épen nem érzi magát kötelezve, a selyemipar előmozdítása érdekében átadta Erdélyinek a gyári szerszámokat; de kikötötte, hogy idővel visszaadják neki.⁵⁾

1791-ben Erdélyi felügyelő meghált. A város ez alkalmat arra használta fel, hogy megszabaduljon a kir. felügyelőségtől, mert a felügyelőség, mint Erdélyi példája mutatja, többet árt, mint használ neki. Kérvényt intézett a királyhoz, melyben előadja, hogy önnálló városi selyemtenyészési felügyelőt akar tartani a házi pénztárból fizetendő 200 frtnyi évi díjazással. A király beleegyezett. Ezuttal a kir. kamara Győr város selyemtenyészési ügyét is szabályozta. Eszerint Győr város a tenyészett gubókat saját felügyelőjének adja át, rábizza a selyemgombolyító-gyár vezetését, a költségeket pedig a házi pénztár viseli. A nyert selymet a felügyelő a budai gyárnak adja át, mely illő árt ad érte.⁶⁾

1) U. o. 1789 : 106.

2) U. o.

3) U. o. Fogalm. 1790 : 269.

4) U. o. Helytart. tan. int. 1790 : 4857.

5) U. o. Városi fogalm. 1790 : 318.

6) Helytart. tan. int. 1790 : 4928. és kam. int. 1791 : 666.

Erdélyi halála után a város visszavette a kikölesönzött gyári berendezést. Dorffner József személyében megválasztotta az új felügyelőt. S mivel Erdélyi idejében a győri selyemtenyésztés inkább hanyatlott, mint emelkedett, a fák t. i. elszáradtak, a polgárok a fák épségben tartásával nem törődtek, számukat nem szaporították, a gubók ára igen csekély volt: azért a város elhatározta hogy minden eszközt megragad a selyemtenyésztés felvirágoztatására. Új faiskolát jelölt ki s átadta a felügyelőnek, hivatalos helyiségül pedig a sörház legnagyobb szobáját engedte át.

Dorffner a legnagyobb buzgalommal fogott dolgához. Minthogy azonban csak 200 kifejlett szederfa volt Győr város egész határában s a fák tulajdonosai nem engedték meg a levélszedést, azért a lakosok igen csekély mennyiségű gubót tudtak tenyészteni. Maga a felügyelő ugyan tenyészett 1 mázsa (100 font) gubót, de ezt is csak úgy érte el, hogy másunnán hozatott szederfa-levelt. A bajon Dorffner segíteni akart. Évenként — javasolja 1793-ban — nagyszámban kell szederfa-magot vetni, a csemetéket ősszel kell kiültetni. De minthogy a népnek kiosztott utasítás sem tette meg a hatást a fák szaporítására nézve, ajánlja vegye a város kezébe az ügyet, s ha elegendő fája lesz, ossza szét a lakosság között. Ő 1792. óta az új faiskolában 1500 darab egyéves fát mutathat fel, a vármegyei kertből pedig 3200 darabot szerzett. A szederfatenyésztésre legalkalmasabbnak találja Szabadhegyet és Majorokat.¹⁾

1796. június 21-ikén a helytartótanács kimutatást kért a selyemtenyésztési állapotokról. A hatóság szept. 29-ikén megküldte a Dorffnertől összeállított kimutatást. E szerint az 1796. év első felében a győri faiskolában volt 2 vető-ágy, mindegyik 3 öl hosszú s 3 láb széles. Városzerte kertekben kiültetett fa volt: 1 éves 430 darab, 2 éves 800 darab, 3 éves 300 darab. Szabadba kiültetett fa volt, idejüket kiültetésüktől számítva: 1 éves 300 darab, 2 éves 200 darab, 3 éves 609 darab. Régi fa 150 darab. Összesen 2789 darab. Gubó ez évből nem volt, mert a fiatal fák levelét nem ajánlatos selyemhernyó táplálásra fordítani, másik oka pedig az, hogy ez évben pihentették a fákat, ami nagyon is ajánlatos. Hogy pedig a régi fák után sincs gubó, annak oka az, hogy a tulajdonosok nem engedtek levelet szédni.²⁾ Az 1796-ik őszén történt kiültetés következtében a fák száma tetemesen gyarapodott, úgy, hogy 1797. január 37-ikén összeállított kimutatás³⁾ 1514 darab többletet tüntet fel.

¹⁾ U. o. Városi fogalm. 1793: 20.

²⁾ U. o. 1796: 293.

³⁾ U. o. 1797: 34.

A fák helye szerint volt:

Szabadhegyen	120 darab.
Majorokban	3796 „
Ujvárosban	380 „
Belvárosban	27 „
Összesen	4303 darab.

Mint látni, Győr város 1789. óta nem vesződött a selyemgombolyítással s mint az alábbi kimutatásokból is kitűnik, ezután sem újították fel többé a gombolyítást, hanem csak a gubótenyésztés mellett maradtak meg.

Dorffner felügyelőnek 1798. június 28-ikán kelt hivatalos kimutatása világot vet, minő haszonnal járt Győr városára a selyemgubótenyésztés. Eszerint kiadások voltak:

Vettek 4 lat petét	2.— frt.
A hernyókat gondozó nőnek fizettek 6 hétre	8.— frt.
Egy kisegítő nőnek 4 hétre	3.— frt.
A 4-ik álomkor több lévén a dolog, még egy nőt kellett alkalmazni, akinek 14 napra terjedő dija és ellátása került	4.— frtba.
Levélzedő fiuknak 14 napra	3.15 frt.
Hat konc papir	0.18 frt.
Összesen	20.33 frt.
Az évi bevétel volt gubók után	42.30 frt.
már most a kiadást a bevételből leszámítva:	20.33 frt.
tiszta haszonul maradt:	21.57 frt.

1798. december 28-iki kimutatás szerint Győr város határában volt: 1. kertekben 1200 darab 1 éves, 300 darab 2 éves és 300 darab 3 éves szederfa; 2. a szabadba kiültetve 200 darab 1 éves, 650 darab 2 éves, 600 darab 3 éves szederfa. Régi fa volt 200 darab. Összesen 3450 darab szederfa. A selyemtenyésztés eredménye a 114¹/₂ font gubó volt, melyet a kir. kamara váltott be.¹⁾

1800. május 27-ikén kesernyés leiratott kapott a város a kir. kamarától. Több évi tapasztalat — szól az irat — hogy a beküldött gubók minősége silány, mennyisége pedig csekély; a kinöstár csak kárt váll utána. A hibás az egész dologban a felügyelő, intse meg tehát a hatóság, hogy többet tenyésztessen s a kezelésre nagyobb gondot fordítson. Ha ezután is csak olyan lesz az eredmény, akkor Dorffnert állásától el kell mozdítani és ügyesebb, alkalmasabb egyént kell helyére

¹⁾ Fogalm. 1798: 419.

állítani.¹⁾ E pirongatás és fenyegetés abban leli magyarázatát, hogy Dorffner 1799-ben nem küldött a kir. kamarának gubót. A mulasztás okát elmondja maga Dorffner az 1800. július 8-ikáról keltezett kimutatásában. 1799-ben azért nem lehetett gubót tenyészteni, mert a kir. kamara utasítása szerint a petéket az óbudai selyemgyárból kellett volna beszerezni; ámde a nevezett gyár, bár már 1798. június elején kért tőle Dorffner 2 font petét, ígéreten kívül egyebet nem küldött. A fatenyésztés 1800-ban — folytatja Dorffner — a következő állapotban van. A faiskolában van 6 vető-ág, mindegyik hossza 3 öl, szélessége 4 láb, s körülbelül 5000 csemete van bennük. A szederfák száma: 1. kertekben van 600 darab 1 éves, 240 darab 2 éves és 340 darab 3 éves; 2. a szabadban van 1321 darab 1 éves, 360 darab 2 éves és 309 darab 3 éves szederfa. Régi fa 400 darab van. Gubó 57²/₄ font lett, melyeket a győri harminczad-hivatal váltott be.²⁾

Az 1801. ápr. 29-iki kamarai leirat arra sarkalja a várost, hogy mivel maga a felügyelő nem elegendő a selyemtenyésztés felvirágoztatására, tartson a hatóság mellette kertészt, sőt napszámosokat is.³⁾

1801. július 7-ikén Dorffner következő kimutatást állította ki a selyemtenyésztésről:

A város kiadott a selyemtenyésztésre	26.41 frt.
Tenyészttettek 91 font gubót, melyek értéke	52.40 frt.
A városnak tehát	25.99 frt.

haszna volt.⁴⁾

1802. július 9-iki kimutatás:

Kiadás	5.— frt.
Gubó lett 20 font, értéke	11.20 frt.
Tiszta haszon	6.— frt.

A csekély eredmény oka az, hogy a fákat ez évben nyugosztalták; rászórtak, mivel a múlt évben meg voltak szedve.⁵⁾

1803-ról szóló kimutatás:

A faiskolában van két vető-ág, mindegyik 3 öl hosszú és 2 láb széles. Fa van: 1. kertekben 100 darab 1 éves, 305 darab 2 éves és 120 darab 3 éves; 2. a szabadban 200 darab 1 éves, 308 darab 2 éves, 200 darab 3 éves. Régi fa van 783 darab. Összesen 2016 darab. Gubó nem lett, mivel a sok eső miatt a hernyók elpusztultak.⁶⁾

1) U. o. Kam. int. 1800 : 7041.

2) U. o. Fogalm. 1800 : 240.

3) U. o. Kam. int. 1801 : 852.

4) U. o. Fogalm. 1801 : 1272.

5) U. o. 1802 : 1289.

6) U. o. 1803 : 667.

1804-iki kimutatás:

A faiskolában van egy vető-ágy, mely 2 öl hosszú s 3 láb széles. Fa van: 1. kertekben 203 darab 2 éves és 200 darab 3 éves; 2. a szabadban van 40 darab 1 éves, 55 darab 2 éves és 80 darab 3 éves; 3. régi fa van 998 darab. Összesen: 1576 fa. Gubót $39\frac{2}{4}$ fontnyit tenyésztettek s a kamara fogja beváltani.¹⁾

A kimutatásokból látnivaló, hogy a győri selyemtenyésztés a jelen század elején rohamos hanyatlásnak indult. 1806 szeptember 26 ikán azt jelenti a város a helytartótanácsnak, hogy a lakosságot valósággal lehetetlen a fatenyésztésre rábírni. A városi pénztár a befektetést nem bírja, mert a részvétlenség miatt a befektetett összeget sem tudja bevenni.²⁾ A helytartótanács válaszában igen sürgeti a selyemtenyésztés felkarolását, mert a körülmények nagyon is kívánatossá teszik.³⁾

1806-ban Dorffnert szabadhegyi rendőrhadnagygyá választották meg. A helytartótanács felszólította a várost, hogy más egyént válasszanak Dorffner helyébe felügyelőnek. A leirat arra is buzdítja a várost, hogy kövessen el mindent a selyemtenyésztés előmozdítására, iparkodjék oly eredményeket elérni, mint a közelmúltban felmutatott.⁴⁾ A város 1807. május 8-ikán kelt válaszában ily felvilágosítással szolgált a selyemtenyésztés állapota felől: 1791 óta, vagyis amióta a városnak külön felügyelője van, a városi pénztár 748 frt s $50\frac{1}{2}$ krt fordított szederfák ültetésére, a felügyelőnek pedig 3000 frtot fizetett ki, ami összesen 3748 frt és $50\frac{1}{2}$ kr. Bevett pedig gubók után összesen 69 frt és 37 krt. A polgárságot a felügyelőnek minden buzdítása s az eléjük állított haszon sem tudta szorgos gubótermesztésre bírni. Oka ennek az, hogy a polgárság iparral, kereskedéssel s részben földműveléssel foglalkozik, a szegényebbek pedig napszámból élnek. S nyáron, ha a polgárságnak rendes foglalkozása mellett marad fenn szabad ideje, azt a nagyobb hasznot hajtó törökbuza-termelésre fordítja. Nincs tehát remény, hogy a polgárság selyemgubó-tenyésztésre adja magát. Végül azt kéri a hatóság, hogy a házipénztár megterhelésének elkerülése végett Dorffner továbbra is megtarthassa 50 frtnyi évi díj mellett a felügyelőséget.⁵⁾ A helytartótanács olyaténkép felelt, hogy mivel Dorffner felügyelősége alatt hanyatlott akkorát Győrött a selyemtenyésztés, most pedig hegyibe szabadhegyi rendőrhadnagy, azért félt, hogy a selyemtenyésztés végleg elposványosodik. Jó lesz tehát, ha a város a megyével együtt tart 200 frt fize-

1) U. o. 1804:147.

2) U. o. 1806:357.

3) U. o. Helytart. tan. int. 1806:8257.

4) U. o. 1806:8297.

5) U. o. Forgalm. 1807:162.

téssel felügyelőt.¹⁾ A város nem tartotta helyesnek ez intézkedést, mert szerinte a közös felügyelő a megyében annyira el lesz foglalva, hogy Győrre semmi gondja sem marad. Legjobb lesz, ha a helytartótanács meghagyja Dorffnert, aki jártas a selyemtenyésztésben; szabadhegyi állása épen nem akadályozza munkája végzésében.²⁾

Közben a kormány kimutatást kért a győri selyemtenyésztésről. De oly silányul folyt le minden, hogy a város nem is tartotta érdemesnek kimutatást készíteni.

1808-ban a város még egy kísérletet tett Dorffner érdekében. De a kir. kamarának sehogysém kellett Dorffner, mivel azt okolta a selyemtenyésztés elakadásával. Azért újból felszólítja a várost, hogy a megyével közösen tartsanak felügyelőt. A kir. kamara majd gondoskodik, hogy Eszékről alkalmas egyént kapjanak.³⁾ Sappl, az eszéki felügyelő Miksch Jánost ajánlotta. Győr város az ajánlatot elfogadta s 1809. év tavaszára kérte Miksch megjelenését.⁴⁾ Miksch azonban kérvényét visszavonva nem jelent meg. Erre a kir. kamara nevezett ki felügyelőt Eisenhut József személyében s felszólította a várost, hogy az új felügyelőnek a fizetését 1809 január 25-ikétől folyósítsa. A tanács erre gavallérosan azt határozta, hogy Eisenhut fizetését 1808 dec. 28-ikától, a kinevezés napjától számítva folyósítja.⁵⁾

Eisenhut márczius 1-én megérkezett Győrré. Nemsokára (márcz. 22.) kérvényt intézett a városhoz. Ebben lakóhelyül a felügyelősi lakást kérte a régi sörházban; óhajtja tovább, hogy ugyanott engedjék át neki mindazon helyiségeket, a melyek azelőtt a selyemtenyésztés czéljainak szolgáltak. Ezenkívül felszólítja a várost, hogy jelöljön ki neki alkalmas területet szederfaiskolának, hogy a jövő tavasszal megkezdhesse a magvetést. Végül a selyemtenyésztéshez szükséges szerszámok átadását sürgeti. Csak ily föltételekkel foghat a kormánytól kitűzött feladatához, a selyemtenyésztés felújításához.⁶⁾ A tanács mindezt megtette, átadta Eisenhutnak a kivánt és Hajmel József, Angster József tanácsosok s Fray János tribunusból álló bizottság által kijelölt, faiskolának való területet.⁷⁾

Eisenhutnak hamarosan kellemetlensége akadt. Győr 1809 második felében a francziák kezében volt. Ezen idő alatt a város ügyeit városi

1) U. o. Helyt. tan. int. 1807: 8427.

2) U. o. Fogalm. 1807: 333.

3) U. o. Kam. int. 1807: 975.

4) U. o. Fogalm. 1808: 350.

5) U. o. Protocolum ordin. sessionum magistrat. 1809: 169. l.

6) U. o. A város magán okiratai, 1809: 457.

7) U. o. Prot. ord. sess. magistr. 205. l.

és megyei férfiakból alakult vegyes bizottság vezette. A városi hatóság e dolgot úgy fogta fel, hogy míg a vegyes bizottság fennáll, addig a városi tisztviselői kar voltaképen nem létezik s így fizetést sem kap. Ezért Eisenhutnak sem fizették ki a nevezett év második felére eső díjat. Eisenhut erre a kir. kamarához fordult, ahonnan a város azt az utasítást kapta, hogy valamint királyi engedelemből a városi tisztviselők megkapják félévi díjukat, épúgy adják meg Eisenhutnak is. Meg is történt.¹⁾

Eisenhut ezután hozzáfogott a munkához. 1810 márczius 1-jén egy terjedelmes emlékiratot nyújtott be a tanácsnak a selyemtenyésztés felelevenítésére s fejlesztésére vonatkozólag. Az emlékirat rövid foglalata:

1. Minthogy Győr városának talaj és éghajlati állapota kiválóan alkalmas a selyemtenyésztés meghonosítására, azért minden eszközt meg kell ragadni az ország javára váló ez iparág felvirágoztatására. Hogy ez a kívánt eredménnyel járhat, meglátszik abból, hogy Erdélyi felügyelő idejében nemcsak selyemhernyót tenyésztettek, hanem még a selyemgombolyítás is szépen virágzott.

2. A selyemtenyésztés alapját a szederfa-tenyésztés teszi. Azért alkalmas helyet kell kijelölni a magvetésre és fanevelésre. E helyet be kell keríteni sövényvel, hogy a faiskolában ember, állat kárt ne tehessen. A faiskolából idővel fákat lehet kiosztani a lakosoknak, hogy hernyókat tarthassanak. Kívánatos volna, ha akácza helyett a lakosság szederfát ültetne, mert az akácz fáján kívül más hasznót nem hajt, míg a szederfa gyümölcsén kívül táplálékot nyújt a selyemhernyóknak s évek múltán megnyesetrén fát is szolgáltat. Így tehát a szederfa a magán és közjót is szolgálná.

3. Szükséges egy munkás, aki a felügyelő útmutatása mellett a megültetést s a fák tisztogatását végzi.

4. Mivel a város területén elegendő számban van szederfa s level-szedésre mind alkalmas, azért vegye ezeket a hatóság oltalmába s óvja meg minden rongálástól, hogy a selyemtenyésztést újólal felkaroló polgárok felhasználhassák selyemhernyók táplálására.

5. Hogy a hernyó- és gubótenyésztés mentől jobban meginduljon és előhaladjon, a szegényebb lakosokat, főleg kiknek sok gyermekük van, buzdítani kell ez iparág felkarolására, annyival is inkább, mivel egy 1807-iki rendelet szerint (5284. sz.) a selyemtenyésztésnek az a célja, hogy a magánjólétet elősegítse, a közjónak meg úgy szolgáljon, hogy az idegen czikkeket az országból kiszorítsa.

6. Üdvös dolog lesz, ha a tanítók tanítványaiknak a művelődés ez ágát megmagyarázzák s a felügyelő útmutatása mellett nekik időnkint

¹⁾ U. o. Kam. int. 1810:1317.

gyakorlati előadást is tartanak, hogy így a selyemtenyésztés iránt való érdeklődés és kedv a fiatal lelkekben gyökeret verjen, amit egyebiránt a helytartótanács számos rendeletében ajánlva ajánl. Vannak e czélra Pesten kiadott magyar és német nyelvű szakkönyvek. Hogy pedig a tanulók gyakorlatilag is elsajátíthassák a selyemtenyésztést, arra egy külön helyiséget kell kijelölni, ahol a hernyók kezelését is be lehetne mutatni. S ez nem is kerülne sokba, csak a majoroki helyiséget kellene kijavíttatni, amely nagyon is alkalmas tágasságánál fogva.

7. Minthogy e művelődési ág nem kíván nagy testi erőt, mint inkább ügyességet, azért oly polgárokat, a kiknek kilencz vagy több éves gyermekeik vannak, arra kell sarkalni, hogy gyermekeiket ez iparra adják; elméleti és gyakorlati oktatásukat a felügyelő fogja végezni. A földmívesek is rászoríthatják gyermekeiket e foglalkozásra, mivel a hernyótáplálás április elejétől legfőlebb június végeig tart, mely időközben a földmívesnek sincs annyi dolga, hogy a család ne foglalkozhatnék e kulturággal. A helytartótanács az érdeklődést és kedvet úgy akarta a selyemtenyésztés iránt fölkelteni, hogy 1808. május 3-ikán (3670. sz.) rendeletével 1 font jó, sőt közepes minőségű gubóért 1 frtot, rosszabbért pedig 20 krt szabott meg beváltási díjúl. Ezt ki kellene hirdetni, és a kik rászánják magukat, azoknak, valamint a polgári iskoláknak petét és szedermagot kellene szerezni az eszéki felügyelőségtől.

8. Szervezzon a városi hatóság egy bizottságot, amely minden év végén vizsgálja meg a felügyelővel a selyemtenyésztési állapotokat, s ha hiányokat, mulasztásokat vesz észre, pótolja. Tegyen továbbá a bizottság évről-évre javaslatot a selyemtenyésztés javítására és előmozdítására, amelyet azután végre is kell hajtani, hogy így e hasznos iparág, valamint Magyarország déli részeiben s Horvát-Szlavonországban föllandult, ép úgy itt Győrött felvirágozzék. Mindenekelőtt szükséges: az akarat a haza javát munkálni. Bizonyos, hogy sokan fognak idegenkedni a selyemtenyésztéstől, mert nem hozza meg mindjárt a kívánt hasznot, de csak türelem, idővel a tapasztalat bizonyossága szerint bőséges gyümölcsöket hoz.¹⁾

A helytartótanács 1810 július 17-ikén kimutatást kért az 1808. és 1809-iki eredményekről. A tanács a felszólítást közölte Eisenhuttal, aki 1810 szept. 5-iki jelentésében elmondja, hogy 1808-ról nem lehet kimutatást készíteni, mivel akkor felügyelő hiányában feljegyzés sem történt; 1809-ben a háborús állapotok miatt nem lehetett a dologba belekapni s vele foglalkozni, sőt az ellenség igen sok szederfát elpusztított.²⁾ 1811-ben a helytartótanács újból kimutatást kért 3 évről. Eisenhut

1) U. o. A város magán okiratai, 1810:346.

2) U. o. 354.

kimutatása: 1809-ben volt 754 szederfa, a vető-ág tönkre ment; 1810-ben 9 font gubót tenyészettek s beváltotta a kir. kamara; 1811-ben a felügyelő szerzett be pete-készletet is, de habár a kiosztásra nyilvános hirdetéssel is felhívta a figyelmet, mégsem jelentkezett senki s így gubó sem jöhetett létre.¹⁾

Mint látni, Eisenhutnak sok nehézséggel kellett megküzdenie, de a buzgó férfiú nem csüggedt. 1813. február 5-ikén a városi hatósághoz fordul s hivatkozva 1810-iki emlékiratára kérdi, tett-e valamit a hatóság ő nem kapott semmi tudósítást e felől. Sürgeti a faiskola kijelölését, hogy ott csemetéket lehessen tenyészteni s onnan kiültetni. Van 1809 márczius 23-ról egy tanácshatározat, mely bizottság kezébe teszi a selyemtenyésztés ügyét, de annak a háború miatt nem lett fogantatja. Jó lesz foganosítani. A meglevő szederfákról is van megjegyezni valója. Minthogy a fák igen sűrűen vannak ültetve, helyes neveledésükről szó sem lehet. Jó lesz ritkítani. Amely fák pedig össze-vissza vannak csonkítva s ágaik le vannak tördelve, azokat meg kell nyesen s tisztogatni, avagy kivágni. Általán pedig óvni kell a fákat a károsítástól. A kivágást és tisztogatást elvégzi a kertész, ha a hatóság a levágott fát neki adja.²⁾

Mi sem természetesebb, minthogy ily állapotok mellett igen is csekély volt a gubótenyésztés. Fel is szólítja a kir. kamara a városi hatóságot, járjon Eisenhut kezére, hogy több és szebb eredményt tudjon felmutatni.³⁾ De a csökönnyös hatóság csak nem mozdult. Rá is szólt a kir. kamara 1817 február 26-ikán a hatóságra s keményen utasította, hogy huzódozás nélkül azonnal jelöljön ki faiskolának való helyet, hogy be lehessen ültetni.⁴⁾ A megrezzentett hatóság nyomban intézkedett s felállította a faiskolát, melyet a derék Eisenhut azonnal be is vetett. Ezek után kissé nagyobb lendületet kezdett venni a tenyésztés, Eisenhutnak 1819 január 15-iki kimutatása szerint volt 500 darab szederfacsemete, a várárkokban, a majoroki temetőben s az ujlaki kistréten volt 500 darab régi fa; az 1818-iki gubótenyésztés eredménye: a kincstárnak eladtak a 40 kros minőségüből 31 fontot, a 15 krosból 7 fontot. Magánemberektől a kincstár 30 font és 16 lat gubót váltott be.⁵⁾ 1819-ben a gubótenyésztés eredménye: 58 font és 16 lat 40 kros, 6 font és 24 lat 12 kros, összesen 65 font és 8 lat gubó.

1) U. o. 1811: 403.

2) U. o. A város magán okiratai, 1813: 206.

3) U. o. Kam. int. 1815: 1198.

4) U. o. 1817: 1198.

5) U. o. A város mag. irat. 1819: 6.

1820-ban: a város részéről 83 font 40 kros és 3 font 10 kros; magántenyésztők részéről 30 font; összesen 116 font gubó.¹⁾

1821-ben a bástyák lerombolása miatt 370 darab szederfát kellett kivágni. 1822-ben pótlásul két ágy magot vetett Eisenhut a faiskolában; kiültetett fa volt ez évben 721 darab. Gubó 34 font és 16 lat lett.²⁾

Mint hogy a selyemtenyésztés annyi buzdítás és sarkalás után is csak csekély eredményeket mutatott fel, a helytartótanács még egy eszközzel iparkodott az ügynek nagyobb elevenséget adni. 1822 április 2-ikéről keltevezve szabályrendeletet adott ki, mely részletes utasítást ad a selyemtenyésztésre vonatkozólag. A szabályrendelet foglalata:

1. A hatóság jelentéseit táblázatos kimutatással együtt szeptember 1-jén küldje fel.

2. A tanács rögtön állítson fel selyemtenyésztési bizottságot s ez a hatóság alá legyen rendelve. A bizottság azonnal vegye kezébe a selyemtenyésztés ügyét; készítsen időnkint táblázatos kimutatást, vezessen jegyzőkönyvet s mindezeket meghatározott időben adják át a hatóságnak, hogy az a helytartótanácsnak felküldhesse.

3. Kérje a bizottság, a példányok számát is megjelölve, Mitterpacher vezérfonalát a selyemtenyésztésről.

4. A selyemtenyésztés felvirágoztatására jó lesz, ha a tanítók és lelképászorok a tanulókkal megkedveltetik e foglalkozást. A nyert gubókat el lehet adni magánvevőknek, vagy ha ilyenek nem akadnak, beváltják a szomszédos kamarai hivatalok.

5. A levélszedésre vonatkozólag ajánlatos, hogy a tenyésztők egyezzenek meg a fák tulajdonosaival, mennyiért adják a levelet.

6. Legyen állandó faiskola, gondozása végett tartsanak kertészt s fizessék a városi pénztárból. Munkásokat államköltségen fogadjanak. A házak elejét s a legelőket ültessék be szederfával.

7. Selyemtenyésztési felügyelőt a megye s a városok közösen tartssanak. A felügyelő dolga leend: a selyemtenyésztést mindenképen előmozdítani, a faültetményeket megvizsgálni, petét szétosztani, a hernyók kezelésére felügyelni, a tanítókat a selyemtenyésztésre kioktatni, a gubókat beváltani, s ha a szükség úgy kívánja, állítson megyei selyemgombolyító gyárat. Fölöttes hatósága a bizottság legyen.

8. Minden elemi iskolában meglegyen Mitterpacher műve a selyemtenyésztésről. A tanulók minden héten részesüljenek oktatásban a selyemtenyésztésről; legyen ez oktatás télen elméleti, nyáron pedig gyakorlati.

9. Az elméleti iskolákban ez irányban a felügyeletet a politikai, tanügyi és egyházi hatóság egyaránt gyakorolja. A lelkészek a templom és

1) U. o. 1820 : 69.

2) U. o. 1822 : 196. és 162.

lakásuk körül szederfát ültessenek, hernyókat tápláljanak, hogy így példát adjanak a népnek.

10. Minden tanító tartozik 6 szederfát ültetni.

11. A templomkerítéseket szederfával kell beültetni.

12. Ahol nincs faiskola, ott a legelőn kell létesíteni.

13. Minden egyes lakost erőszak nélkül rá kell venni, hogy 2 szederfát ültessen.

14. Egy hatósági személy vizsgálja felül a szederfák állapotát s tegyen jelentést a hatóságnak.

15. Az utcán s a legelőkön levő szederfák levele köztulajdon, a magánkertekben levő fák saját célra szolgáljanak, de ha levelükre szükség lesz, a levélszedés egyezség szerint történjék.

16. Magánosok szabadon válthatnak be gubókat; ezek hiányában a kamarai hivatalok váltják be.¹⁾

A szabályrendelet vétele után a város megszervezte a selyemtenyésztési bizottságot, melynek tagjaivá Gözsy Máté, Angster József tanácsosok, Steffanits József aljegyző, Gurschler János tribunus, Botha János, Ankerl József, Hets József, Fillinger Antal, Grössing János, Lakatos János a 60-as bizottság (külső tanács) tagjai lettek. A bizottság megalakulása után felolvasták s külön jegyzőkönyvbe vették a helytartótanáctól előirt teendőket. Ez alapon a bizottság meg is kezdte teendőit. Augusztus 31-ikéről kiállított jegyzőkönyve mutatja be működését. Eszerint a bizottság megvizsgálta a győri selyemtenyésztési állapotokat. A faiskola a régi sörház telkén van. Van benne 100 darab 4 éves fa; 200-at a folyó év tavaszán kiosztottak a magántenyésztők között. A bizottság javasolja, hogy a faiskolában maradt 100 fát a város a Hets-féle major melletti rétjén s a temető árka mellé ültettesse ki. A bizottságnak gondja lesz, hogy jövő tavasszal szedermagot vessenek s ez évről évre ismétlődjék. Minthogy a bástyák mentén a rombolás miatt nem lehet fát ültetni, a görög-keleti temető mellett új területet fognak kijelölni s ide ültetnek a faiskolából kétéves fákat, onnét pedig két év múlva részben a város különféle részein ültetik ki, részben pedig a polgárok közt osztják szét ingyen.

2. A bizottság rajta lesz: hogy a felügyelőnek gondja legyen a fákra, a kertész munkáját tüzetesen megszabja, petét a kamarai raktárból szerez be s oszt ki. A bizottság a polgárokat s a tanulókat buzdítani fogja a selyemtenyésztés módozatainak elsajátítására.

3. Mitterpacher művéből 50 példányt rendel meg.

Szóval a bizottság úgy járt el, ahogy a helytartótanács kívánta.

¹⁾ U. o. Helytart. tan. int. 1822: 8640.

A városi hatóság e jegyzőkönyvet fölterjesztette a helytartótanácsnak.¹⁾

Eisenhut felügyelő is a megjelölt irányban működött, 1823. decz. 15-ikén jelentést tesz a bizottságnak.

1. A szederfákra vonatkozólag. A városi faiskolákban a mult ősszel megtörtént a magvetés s lett körülbelül 1000 darab csemete; a faiskolában levő 4 éves fákat kiültették a majoroki temető mellé. Az öreg fákat, melyek a temetőben s az ujlaki kiseréten vannak, a mult ősszel meglisztoztatták. Ezekre vonatkozólag arra kéri a felügyelő a hatóságot, hogy tiltsa el az ifjúságot rongálásuktól. Továbbá ne engedje e fákat meglevelezni, mert nyugalomra szorulnak. Ép így kell a fiatal fákkal is tenni, hogy kellőképp megerősödhessenek.

2. A gubótenyésztésre vonatkozólag. Amennyire a rendelkezésre bocsátott hely megengedte 3 font és 25 lat gubót tenyésztettek. Ebből ő magának is tett félre.²⁾

1824 április 27-ikén arról értesítette a kir. kamara a várost, hogy Eleonora della Porta grófnő legfelső helyre folyamodott, hogy neki valahol egy szederfa-telep engedessék át. Ezért a kir. kamara kérdi a várostól, átadná-e az övét a grófnőnek. A városi hatóság azt felelte a kir. kamarának, hogy olyan szederfa-telepe nincs még, amely a rendes levélszedésre alkalmas volna. De ha létesítendő telepet akar a grófnő, a város kész az egyezsége. Eredményt így is érhetne el a grófnő, mert a magántulajdonosok szederfáit felhasználhatná. Eisenhut véleménye az volna, hogy a grófnő 20 évre béreljen ki telepet, mert annyi idő okvetellen kell, ha eredményt akar elérni.³⁾ A grófnő ez ajánlatot — úgy látszik — nem fogadta el, mert az ügy többé nem került szóba.

Az az élénkség, mely Győrött a selyemtenyésztés ügyében néhány évig tapasztalható volt, nem sokáig tartott. Kétségtelen dolog, hogy a selyemtenyésztési hizottság egész odaadással karolta fel a jó ügyet, de mégsem ezen, hanem a lelkiismeretes Eisenhut buzgólkodásán fordult meg az egész munkálat. Vetett, ültetett s tisztogattott, s a szederfa-állomány napról napra szaporodott. De a kérlelhetetlen halál 1829. június 14-ikén véget vetett munkás életének 56 éves korában. Eisenhut özvegyével (Calderoni Cecilia) a város mostohán járt el. Azzal a megokolással, hogy Eisenhut a városnak semmi hasznot sem hajtott, az özvegy nem kapott sem nyugalmi, sem kegydíjat. E végzést a kir. kamara is helybenhagyta.⁴⁾

1) A város magánokiratai, 1822: 162.

2) U. o. 1823: 1555.

3) U. o. Kam. int. 1824: 194.

4) U. o. A város magánokiratai, 1829: 459.

Eisenhut halála után a városi hatóság azzal a kérelemmel fordult a kir. kamara elé, hogy mivel az árvíz a városnak roppant károkat okozott s ezért rengeteg kiadásai vannak, engedje meg a kir. kamara, hogy a felügyelői állást betöltetlenül hagyhassa. Ha ez nem lehetséges, egyezzek bele a kamara abba, hogy felügyelőnek Szodtfriedt Mátyás érdemes győri polgárt alkalmazhassa.¹⁾ A kamara azt felelte, hogy a felügyelői állás üresen nem maradhat, hanem alkalmas, szakavatott egyénnel kell betölteni.²⁾ 1830 január 8-ikán Szale Lajos győrmegyei selyemtenyészési felügyelő folyamodott a városhoz a felügyelői állásért.³⁾ De a város mellőzte és Theophil József szabadhegyi rendőr-hadnagyot szemelte ki ez állásra. Elhatározták azt is, hogy a kir. kamarának is fölterjesztik.⁴⁾ De június 18-ikán azt határozta a város, hogy nem terjeszt föl senkit; a felügyelői állás fölösleges, mert se költség nincs rá, se célja az állásnak nincs, mivel Győrött a selyemtenyészéssel nem lehet semmire se menni.⁵⁾ 1831-ben még egyszer előkerült ez ügy. A külső tanács azt a javaslatot tette, hogy a felügyelőséget vagy végleg el kell törölni, vagy ha megmarad, össze kell kötni a szabadhegyi hadnagyi állással. A belső tanács erre azt határozta, a hogy a selyemtenyészési felügyelő hivatalának végleges elrendelése „boldogabb időkre” halasztassék.⁶⁾

Hiában sürgette ezután a kormány a selyemtenyészés felkarolását és a felügyelői állás betöltését, a város mindig csak az felelte, hogy Győrött se szederfa, se pénz nincs. A helytartótanács ösztökélése benyulik a 40-es évekbe is, de kárbaveszett minden buzdítása, a város nem törődött többé a selyemtenyészéssel, mert hát ki volt mondva tanács-határozatilag, hogy a selyemtenyészéshez „boldogabb idők” kellenek.

---

1) U. o. 299.

2) U. o. Kam. int. 1829: 1754.

3) U. o. Prot. ord. sess. magistr. 1830: 32/38.

4) U. o. 307/750.

5) U. o. 986/1556.

6) U. o. 1264/1807.